

Andreja Vetrlih, 3. letnik

Oddelek za slovenistiko

NIVOJSKI POUK V ZADNJEM TRILETJU 9-LETNE OSNOVNE ŠOLE

Seminarska naloga pri predmetu Didaktika

Mentor: Damijan Štefanc

Ljubljana, marec 2004

1. Kazalo

2. Uvod	2
3. 9-letna osnovna šola	3
4. Diferenciacija in individualizacija	4
4.1. Diferenciacija	4
4.2. Individualizacija	5
5. Izbira učne skupine	6
6. Ocenjevanje znanja	8
7. Spreminjanje ravni zahtevnosti	9
8. Zakaj nivojski pouk	10
9. Učinki diferenciacije	12
10. Zaključek	14
11. Viri in literatura	16

2. Uvod

Mnenja o diferenciaciji in individualizaciji pouka ter z njima povezanim nivojskim poukom so že od samega začetka različna tako pri strokovnjakih kot pri laikih.

Za to nalogo sem se odločila, da bi bolje spoznala funkcioniranje devetletke, pojma diferenciacije in individualizacije, razloge, ki so botrovali k nastanku nivojskega pouka ter različne poglede in argumentacije, ki se tičejo samega izvajanja in rezultatov takšnega pouka.

Del naloge je namenjen osnovnim pojmom in pravilom, kako se devetletka deli ter kdaj in kako se izvajajo različne oblike diferenciacij. Natančneje je predstavljen nivojski pouk v zadnjem triletju osnovne šole in pa delna zunanja diferenciacija v 8. in 9. razredu.

Drugi del naloge se ukvarja z vprašanji, zakaj nivojski pouk, kako vpliva na učence in na podobnosti oz. razlike med njimi. Podana so mnenja različnih strokovnjakov, ravnateljev osnovnih šol ter moje mnenje, ki sem si ga izoblikovala na podlagi predelanih virov.

Predvsem me je zanimalo, kako lahko »izolacija« določenih skupin vpliva tako na učencev spoznavni kot čustveno-osebnostni razvoj, ter ali je delna zunanja diferenciacija primerna ali ne.

3. 9-letna osnovna šola

Zakon o devetletni osnovni šoli (ZOsn) je bil sprejet 14. februarja 1996. Zakon ureja osnovnošolsko izobraževanje, ki ga izvajajo javne in zasebne osnovne šole ali se izvajajo kot izobraževanje na domu. (ZOsn 1996)

Devetletna osnovna šola je razdeljena na tri triletja in tvori zaključeno celoto tako po vsebini, organizaciji in vrsti pedagoških delavcev.

Prvo triletje traja od 1. do 3. razreda, kjer sta prisotna učitelj razrednega pouka in vzgojitelj predšolskih otrok, od 4. do 6. razreda je drugo triletje, kjer delo izvajata učitelj razrednega pouka in učitelj predmetnega pouka, zadnje triletje, ki zajema obdobje od 7. do 9. razreda, pa je prisoten samo učitelj predmetnega pouka.

4. Diferenciacija in individualizacija

Pojma diferenciacija in individualizacija ne gre enačiti. Pri diferenciaciji gre za nekakšno skupinsko organizacijo, individualizacija pa se tiče odnosa do posameznika. (Strmčnik 1987, str. 11)

4.1. Diferenciacija

Z nastankom množične šole, npr. v času Komenskega, se je diferenciacija uveljavljala v smislu klasificiranja učencev po socialni pripadnosti, spolu in starosti in po klasificirani delitvi dela po obrti, cehih itd. (prav tam)

Diferenciacija v današnjem, demokratičnem svetu pomeni, da pouk ni več po enakem vzorcu za vse, ampak da poteka v skupinah, v kateri so zbrani učenci s podobnim znanjem in sposobnostmi.

Skozi vsa tri vzgojno-izobraževalna obdobja potekajo tri različne vrste diferenciacije:

A Notranja diferenciacija

V prvem triletju učitelj diferencira delo z učenci glede na njihove zmožnosti v okviru oddelka oz. razreda. Za bolj sposobne učence učitelj pripravlja dodatne naloge, z manj sposobnimi več ponavlja, utrjuje snov in išče bolj razumljive poti za lažje napredovanje. (Pravilnik, april 1999)

B Fleksibilna diferenciacija

Le-ta poteka v drugem triletju (začne se v zadnjem ocenjevalnem obdobju četrtega razreda) in v sedmem razredu, kjer se delo pri največ treh predmetih, tj. slovenskem jeziku, matematiki in tujem jeziku (angleščini), lahko organizira kot temeljni in nivojski pouk. Temeljni pouk pomeni, da pouk poteka na eni zahtevnostni ravni, nivojski pa, da poteka na dveh ali več ravneh zahtevnosti (učne skupine), in sicer največ v obsegu ene četrtine ur namenjenih tem predmetom. (prav tam)

C Delna zunanja diferenciacija

V 8. in 9. razredu poteka pouk slovenščine, matematike in tujega jezika pri vseh urah skozi celo šolsko leto v homogenih učnih skupinah na treh različnih ravneh zahtevnosti, ki so opredeljene s cilji v učnih načrtih. (prav tam)

4.2. Individualizacija

Individualizacija je mlajša od diferenciacije. Potreba po njej se je pokazala v sodobnem svetu, kjer sta izobrazba in sposobnosti zelo pomembna za družbeni in ekonomski razvoj. Zato je treba odkriti in razviti vsak talent in ga izkoristiti, kjer je to potrebno. (Strmčnik 1987, str. 12)

Individualizacija v vzgojno-izobraževalnem delu pomeni učiteljevo upoštevanje reakcij učenca kot posameznika, spodbujanje njegovih lastnih misli, tudi če niso enake učiteljevim, upoštevanje želja in potreb učencev itd. (Strmčnik 1987, str. 13)

5. Izbira učne skupine

Ob koncu drugega ocenjevalnega obdobja šola obvesti učence 4. razreda in njihove starše o tem, pri katerih predmetih se bo v zadnjem ocenjevalnem obdobju izvajala fleksibilna diferenciacija. Ob koncu vsakega šolskega leta šola obvesti starše o tem, pri katerih predmetih se bo izvajal pouk v učnih skupinah v prihodnjem letu ter jih seznaniti z načinom vključevanja učencev v učne skupine. Učenec se za raven zahtevnosti pouka odloča sam ob pomoči staršev, učiteljev in šolske svetovalne službe. (Pravilnik, april 1999)

Izbira učne skupine je prostovoljna in usklajena z interesi učenca. S tem pa se ne strinja L. Plut Pregelj, ki pravi, da učenci nimajo podlage za take odločitve in da bi glavno besedo morali imeti starši. (Plut Pregelj 1999) Ugovor se mi zdi delno upravičen, saj učenec pri devetih letih ni sposoben kritično presojati lastnih zmožnosti. Menim, da mora biti svetovanje glede izbire predvsem na strani učitelja, ki najbolje pozna učenčevo znanje in sposobnosti. V kolikor ima utemeljene razloge, da ga uvrsti npr. v srednjo učno skupino, naj to tudi stori, četudi bi sam raje bil npr. v nižji. Konec koncev se moramo zavedati, da je osnovnošolska izobrazba obvezna.

A 8. razred

Učence 7. razreda in njihove starše šola najkasneje do konca prvega ocenjevalnega obdobja seznaniti z delno zunanjo diferenciacijo, ki se izvaja v 8. in 9. razredu. Šola pri svetovanju učencev za odločitve o ravni zahtevnosti pri nivojskem pouku pri posameznem predmetu upošteva oceno pri predmetu v 7. razredu. V kolikor ocena v tem razredu pade, upošteva oceno pri tem predmetu od 4. razreda dalje. Upošteva tudi rezultate pri preverjanju znanja od koncu drugega triletja, sodelovanje in dosežke na raznih tekmovanjih iz znanja in pa sodelovanje in dosežke v interesnih dejavnostih in drugih dejavnostih v šoli in izven nje. (Pravilnik, april 1999)

Učenci sporočijo svojo odločitev na raven zahtevnosti pisno na obrazcu »Izbira ravni zahtevnosti«, na katerem starši s podpisom potrdijo, da so seznanjeni z odločitvijo

otroka. Obrazec mora biti oddan najkasneje do razdelitve spričeval v 7. razredu. (prav tam)

B 9. razred

Na enak način učenci sporočijo tudi svojo odločitev za raven zahtevnosti v 9. razredu, in sicer najkasneje do razdelitve spričeval v 8. razredu. (prav tam)

6. Ocenjevanje znanja

Znanje učencev v 8. in 9. razredu pri predmetih, kjer se izvaja nivojski pouk, je ocenjeno s točkami od 1 do 10. Te točke so pretvorljive v ocene. Če učenec doseže standarde znanja na prvi ravni zahtevnosti, dobi do 6 točk, na drugi ravni zahtevnosti do 8 točk, na tretji ravni zahtevnosti pa do 10 točk. Učiteljeva naloga je, da učence v posamezni učni skupini pripravlja tako, da bodo sposobni preseči mejo določenih točk. (Pravilnik, julij 1999)

Učitelj celo šolsko leto ocenjuje znanje v omenjenih točkah. V točkah je zapisana tudi končna ocena. Točke se potem pretvori v običajne številčne ocene od 1 do 5, tako da so tudi matematika ter materni in tuji jezik v spričevalu zapisani z ocenami od 1 do 5. (prav tam)

Pretvorba točk v ocene:

TOČKE	OCENE
0, 1	1
2, 3, 4	2
5, 6	3
7, 8	4
9, 10	5

7. Spreminjanje ravni zahtevnosti

Učenec lahko v prvem mesecu pouka v 8. in 9. razredu in ob zaključku ocenjevalnih obdobji po posvetovanju spremeni raven zahtevnosti, kar mora biti tudi podpisano s strani staršev. (Pravilnik, april 1999)

V 9. razredu lahko učenec ob zaključku ocenjevalnih obdobji spremeni raven zahtevnosti le na podlagi ocen. To pa poteka po sledečem redu:

- če je učenec, ki obiskuje pouk pri posameznem predmetu na prvi ravni, ob zaključku ocenjevalnega obdobja ocenjen v večini primerov s 6 točkami, lahko preide na drugo raven zahtevnosti,
- če je učenec, ki obiskuje pouk pri posameznem predmetu na drugi ravni, ob zaključku ocenjevalnega obdobja ocenjen v večini primerov z 8 točkami, lahko preide na tretjo raven zahtevnosti. (prav tam)

Isto pravilo velja tudi za prehajanje na nižja nivoja .

8. Zakaj nivojski pouk

Strmčnik govori o treh vzrokih za bolj diferencianan in individualiziran pouk v šoli:

- Več je družbenoekonomske in vzgojno-izobraževalne zahteve.
- Bolj humani družbeni in zasebni odnosi.
- Zahtevnejši stil vzgojno-izobraževalnega dela. (Strmčnik 1987)

Kot vsak človek je tudi vsak učenec oseba zase in niti dva si nista enaka. Razpon med spoznavnimi, čustveno-osebnostmi in socialnimi razlikami je širok in zato je mogoče razporediti učence v več homogenih skupin, kjer razlike niso tako velike.

Na spoznavnem področju se razlike pojavljajo v sposobnostih, spoznavnih stilih in predznanju. Mentalna starost otrok v določenem razredu lahko izredno niha. V šestem razredu tako lahko najdemo poleg večine z mentalno starostjo med 10 in 13 let tudi take z 8 pa celo tja do 15 let mentalne starosti. Kako doseči, da si bodo tako različni učenci pridobili vsaj minimalna znanja in spretnosti? (Marentič Požarnik 2000)

Ta problem obstaja, odkar imamo šolo, ki razvršča učence v razrede po starosti. Do zdaj se ga je reševalo z ukrepom ponavljanja najslabših in pospešenega napredovanja najboljših, potekale so tudi notranje diferenciacije (prav tam), sem pa bi jaz prištela tudi izvajanje dopolnilnega in dodatnega pouka, ki sta sicer potekala le enkrat tedensko in ne v okviru rednega pouka. Pri navedenih rešitvah seveda ne moremo govoriti o diferenciaciji in individualizaciji, ki se izvajata danes, gre pa za oblike, ki se jih je šola posluževala za čimbolj uspešno poučevanje oz. za posamezniku čimbolj prilagojeno posredovanje informacij.

Najradikalnejše je zgodnje razvrščanje učencev glede na njihove sposobnosti v povsem različne šole (do nedavna so to počeli v Veliki Britaniji, v Avstriji pa te še vedno počnejo). Tako razvrščanje pa je po obveznem šolanju značilno za večino držav. (prav tam)

Nivojski pouk, ki poteka pri nas je precej manj radikalen, saj gre za stalne skupine znotraj iste šole in le pri nekaterih predmetih. (prav tam)

Plut Pregelj se z nivojskim poukom in zunanjo diferenciacijo načeloma ne strinja in pravi, da bodo imeli učenci možnost izkusiti diferenciacijo kasneje, tako v izobraževalnem sistemu kot tudi v življenju samem. Prav tako zagovarja tudi enotno izobrazbeno osnovo. V kakšni globini in širini ter na kakšen način bodo učenci osnovna znanja vključili v svoje znanje, pa je odvisno od vsakega posameznika. Še en argument zoper nivojski pouk pa je, da se mora učenec naučiti doživljati lastne uspehe in neuspehe in se s posledicami soočiti. Eden od temeljnih namenov osnovne šole je namreč razvijanje zdravih osebnosti, ki se bodo znale soočati s težavami v življenju in jih tudi premagovati. (Plut Pregelj 1999)

9. Učinki diferenciacije

Vprašanje, ki sem si ga zastavila na začetku je, kako bodo razne oblike diferenciacije vplivale na kakovost učenja in pouka, na samozavest in motivacijo ter medsebojne odnose učencev.

Tukaj sta dve pozitivni dejstvi diferenciranja učencev:

- Homogenejšo skupino je lažje poučevati, saj se lažje prilagodi naloge, obravnavano snov ter tempo obravnavanja snovi. (Marentič Požarnik 2000)
- Slabši učenci se ne počutijo zapostavljene in manjvredne, niso zasmehovani, saj delujejo med sebi enakimi, pri boljših učencih pa se poveča tekmovalnost in se bolj trudijo. (prav tam)

Slednji razlog, ki naj bi bil pozitiven, se mi zdi vprašljiv. Prvič zato, ker slabši učenci nimajo zgloda in spodbude pri boljših, tako da obstaja velika verjetnost stagnacije, saj je notranja motivacija prešibka in na učenca deluje bolj zunanja.

Dušan Merc, eden največjih kritikov deveteltke, omenja, da tekmovalnost sicer narekuje pridnost, vendar hkrati zavira ustvarjalnost, kar pa ni dokazal. (Čakš 2003) Tekmovalnost zna doseči točko, ko bodo učenci za dosego ciljev v bodoče preveč »grebatorski« in ne bodo poznali »usmiljenja«. Prav tako nimajo možnosti pomagati slabšim učencem in se ob tem učiti in se socialno razvijati.

Drugi vprašanje je odnos učiteljev, ki od učencev v slabših skupinah manj pričakujejo in s temi pričakovanji se sprijaznijo tudi učenci sami. (Marentič Požarnik 2000)

Tudi priložnost za učenje je nepravilno razdeljena. Učitelj daje slabšim učencem rutinske in enostavne naloge, tako da znanje ne more napredovati, ker ni izziva. Boljši učenci pa so deležni raznolikih nalog, dodatnih sredstev in več pozornosti. Žal se pogosto zgodi, da je slabšim učencem dodeljen tudi slabši učitelj (prav tam), kar je daleč od cilja nivojskega pouka, da vsem učencem pomagamo do maksimalnega znanja, ki so ga zmožni doseči.

Glede socialnih razlik je mogoče, da se bodo še povečale, saj so v slabših skupinah v večji meri socialno prikrajšani učenci, ki žal nimajo možnosti razvijanja svojih potencialov v enaki meri kot tisti, ki imajo s tega vidika zadeve urejene.

Velikokrat je bilo že dokazano, da prezgodnja zunanja diferenciacija utrjuje in pogloblja socialno razslojevanje učencev, čeprav je naloga šole, da to preprečuje in omiljuje. V zmožnejših skupinah je še vedno več učencev, ki imajo premožnejše in akademsko izobražene starše, v manj sposobnih skupinah pa učenci, ki prihajajo iz nižjih socialnih slojev. To dejstvo pa danes ni tako pereče kot včasih. (Strmčnik 1999)

10. Zaključek

Res je, da so v posamezni učni skupini učenci izenačeni glede na (pred)znanje in sposobnosti, vendar ostajajo odprta vprašanja motivacije, učnih stilov, socialnih razlik itd.

Če naredim pregled svojih za in proti diferenciacijo v šolah, bi lahko zapisala naslednje. V kolikor bi nivojski pouk oz. diferenciacija pri nas potekala pri vseh predmetih in več let, bi bila definitivno proti. Otrok se v tem obdobju šele izoblikuje, spoznava svet z lastnimi izkušnjami, si oblikuje vrednote in stališča, zato ne more odraščati, se izobraževati in biti vzgajan samo v skupini sebi enakih, ampak je prav in potrebno, da pozna različnost. Ker veliko večino dneva preživi v šoli je edino sprejemljivo, da šola ne poudarja različnosti in s tem nestrpnosti.

Utemeljena in primerna se mi zdi notranja diferenciacija v prvi triadi, prav tako fleksibilna diferenciacija v drugi triadi in v sedmem razredu, vprašanja pa se mi odpirajo pri delni zunanji diferenciaciji v zadnjih dveh razredih. Je res pravična in najboljša rešitev? Menim, da ni. Zunanja diferenciacija poteka pri temeljnih predmetih kot so slovenski ter tuji jezik in pa matematika, ki so tudi predmeti, pri katerih se ob koncu osnovne šole preveri in oceni znanje z nacionalnimi preizkusi znanja. S to vrsto diferenciacije ni vsem dana enaka možnost za pridobitev znanja oz. razvijanje sposobnosti. Zakaj? Če bo učenec npr. pri angleščini delal na nižjem nivoju samo naloge z dopolnjevanjem končnice sedanjika (-ing) k glagolski osnovi, mu bo to postala taka rutina, da četudi bi bil sposoben sam napisati cel stavek v sedanjiku, ga po vsej verjetnosti ne bo znal oblikovati. To je najbrž spet stvar učitelja, saj je njegova naloga, da spodbuja učenca in mi ne daje rutinski nalog. Bolj verjetno pa je, da se to ne (bo) dogaja(lo). Zato se mi zdi tudi za osmi in deveti razred boljše fleksibilna diferenciacija, kjer nivojski pouk poteka le pri določenem številu ur in so vsi učenci deležni skupnih nalog, vmes pa še posamezni učni skupini prilagojenih.

Navsezadnje se mi je pokazalo, kar je Merc izjavil, pa nisem verjela, ker se s tem vprašanjem prej nisem ukvarjala: »Očitno so reformo spisali odličnjaški stremuhi, ki so hoteli že v osnovni šoli prilagoditi izobraževalni proces sebi.« (Čakš 2003, str. 19) Moje mnenje sicer ni tako skrajno, obstaja pa dejstvo, da so učenci na nižjih ravneh v slabšem položaju kot tisti na višjih ravneh zahtevnosti in da je prehajanje na višje ravni težje od prehajanja na nižje ravni.

11. Viri in literatura

- ❖ Čakš, A. (2003). Dve učiteljici v razredu. To je strokovni zmazek. V: Ona (Ženski magazin Dela in Slovenskih novic). 5/33. Ljubljana. Str. 17-19.
- ❖ Marentič Požarnik, B. (2000). Psihologija učenja in pouka. Ljubljana: DZS.
- ❖ Plut Pregelj, L. (1999). Diferenciacija pouka v osnovni šoli: ameriška izkušnja in njen nauk (Ali se lahko naučimo iz tuje izkušnje?). V: Sodobna pedagogika. 50/1. Ljubljana: ZDPDS, 28-50.
- ❖ Pravilnik o podrobnejših pogojih za organizacijo nivojskega pouka v 9-letni osnovni šoli. Uradni list RS: 16. april 1999.
- ❖ Pravilnik o preverjanju in ocenjevanju znanja ter napredovanju učencev v 9-letni osnovni šoli. Uradni list RS: 30. julij 1999.
- ❖ Strmčnik, F. (1987). Sodobna šola v luči diferenciacije in individualizacije. Ljubljana: Zveza organizacij za tehnično kulturo Slovenije.
- ❖ Strmčnik, F. (1999). Učna diferenciacija bodoče osnovne šole v luči kritike. V: Sodobna pedagogika. 50/1. Ljubljana: ZDPDS, 53-71.
- ❖ Zakon o osnovni šoli 1996. Uradni list RS: 29. februar 1996.